

ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ Й ЕКОЛОГІЇ МАЛОГО НОРЦЯ У КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

І.В. Скільський, В.В. Бучко, Б.Й. Годованець

Features of distribution and ecology of the Little Grebe in region of the Ukrainian Carpathians. - I.V. Skilsky, V.V. Buchko, B.I. Godovanets. - Berkut. 12 (1-2). 2003. - Literature and unpublished data collected during XXth cent. are summarized. In study area the Little Grebe is a breeding, migrating and wintering species. It was found in 62 points. During migrations and wintering some birds can permeate into mountains up to 800 m a. s. l. The total number in study area does not exceed 80–100 breeding pairs and 30–100 wintering individuals. Spring migration passes since the second half of March till third ten-day of April. Breeding phenology is described. Autumn migration is observed since September till November. A part of birds remains for wintering on non-freezing waterbodies. Insects make the basis of ration, more rarely birds eat seed of water plants. [Ukrainian].

Key words: Little Grebe, *Podiceps ruficollis*, the Carpathians, distribution, ecology, phenology, breeding.

Address: I.V. Skilsky, P.O. Box 532, 58001 Chernivtsi, Ukraine; e-mail: bwasil@chv.ukrpack.net.

Малий норець (*Podiceps ruficollis*) зустрічається майже на всій території західної частини України, де гніздиться в порівняно невеликій кількості (Страутман, 1963; наші дані). З іншого боку, він належить до тих представників орнітофауни, біологія яких вивчена ще надто погано. Основною причиною є те, що протягом періоду розмноження птахи ведуть потайний спосіб життя, і це ускладнює з'ясування особливостей гніздової екології виду, інших аспектів. Необхідні спеціальні, більш поглиблені дослідження. Щоб привернути увагу до цього питання, ми, на прикладі регіону Українських Карпат, зробили спробу узагальнення наявних даних.

Матеріали та методика

Основні відомості зібрані протягом 1980–1990-х рр. шляхом обстеження характерних місцеперебувань малого норця (риборозплідні ставки, стариці, річкові заплави, озера). Дослідження проводили в межах Чернівецької, Івано-Франківської (за винятком крайньої північної частини), південної половини Львівської та Закарпатської областей. Отримані матеріали опрацьовані за загальноприйнятою методикою. Статистичні розрахунки проведені за посібником М.О. Плохінського (1978).

Автори висловлюють щире подяку О.М. Клітину, П.В. Бундзяку та Б.М. Кузьмінському – за надання неопублікованих даних, а також А.А. Бокотею – за допомогу в опрацюванні фондових зібрань Державного природознавчого музею НАН України (кол. ДПМ).

Результати й обговорення

У Карпатському регіоні України малий норець є гніздовим, перелітним, зимуючим видом. Протягом року виявлений, головним чином, у Прут-Дністровському межиріччі, Передкарпатті та на Закарпатській рівнині. Під час міграцій і взимку окремі птахи можуть проникати в гори до висоти 800 м н. р. м.

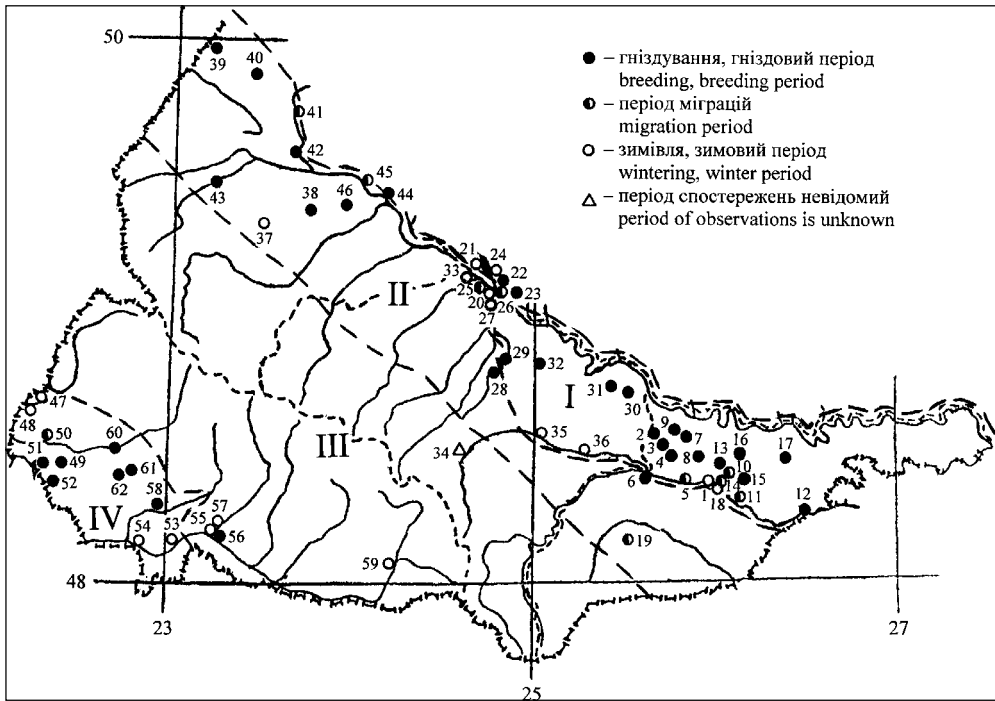
Кадастр поширення малого норця (рис.): **Чернівецька обл.:** 1 – м. Чернівці (Орнітологічні спостереження..., 1991б, 1993а, 1993б; Скільський и др., 1992а, 1992б; Годованець та ін., 1994; Бучко и др., 1996; Скільський та ін., 1998; Скільський, 1999); 2 – с. Шишківці, Кіцманський р-н (Клитин, 1962; Третьяков та ін., 1991; Скільський и др., 1992б; Пекло, 1997); 3 – с. Ставчани, там само (Андреев, 1953; Татаринцев, 1969; Скільський и др., 1992б); 4 – с. Кліводин, там само (Ковальчук та ін., 1991; Орнітологічні спостереження..., 1991б, 1993а, 1993б; Скільський и др., 1992б); 5 – с. Мамаївці (Новосілка), там само (Ковальчук та ін., 1991; Третья-

ков та ін., 1991); 6 – с. Брусниця, там само (Скільський и др., 1992б); 7 – м. Заставна; 8 – с. Малий Кучурів, Заставнівський р-н (Скільський и др., 1992б); 9 – с. Веренчанка, там само (Ковальчук та ін., 1991; Орнітологічні спостереження..., 1993б; неопубл. матер.); 10 – с. Рідківці, Новоселицький р-н (Орнітологічні спостереження..., 1991б); 11 – с. Бояни, там само (Ковальчук та ін., 1991); 12 – с. Драниця, там само (Орнітологічні спостереження..., 1993а; неопубл. матер.); 13 – с. Чорнівка, там само (Орнітологічні спостереження..., 1993а); 14 – с. Магала, там само; 15 – с. Гай, там само; 16 – с. Колінківці, Хотинський р-н (Каталог..., 1989; Скільський и др., 1992б; Орнітологічні спостереження..., 1993а, 1993б); 17 – с. Ставчани, там само (Орнітологічні спостереження..., 1991б, 1993а; Скільський и др., 1992б); 18 – с. Остриця, Герцаївський р-н; 19 – с. Давидівка, Сторожинецький р-н (Клитин, 1962); **Івано-Франківська обл.:** 20 – м. Галич (Бучко, Хлібкевич, 1996; Бучко и др., 1996); 21 – Бурштинське водосховище, м. Бурштин, Галицький р-н (Владьшевський, 1975; Кийко, 1990, 1996; Матеріали..., 1991; Бучко, 1994, 1998; Орнітологічні спостереження..., 1994; Vuchko, 1994; Бучко и др., 1996; Приходько та ін., 1996, 1997); 22 – смт Більшівці, там само (Орнітологічні спостереження..., 1991б); 23 – с. Медуха, там само (Орнітологічні спостереження ..., 1994; Бучко, 1998); 24 – с. Бовшів, там само (Бучко и др., 1996); 25 – с. Залуква, там само; 26 – с. Тустань, там само; 27 – смт Єзупіль (Жовтень), Тисменицький р-н (Бучко и др., 1996); 28 – с. Марківці, там само; 29 – с. Хом'яківка, там само; 30 – м. Городенка (Орнітологічні спостереження..., 1993б, 1994; Підсумки..., 1994); 31 – с. Олієво-Королівка, Городенківський р-н (П.В. Бундзяк, особ. повід.); 32 – м. Тлумач (П.В. Бундзяк, особ. повід.); 33 – с. Мошківці, Калуський р-н (Бучко и др., 1996); 34 – смт Ділятин, Надвірнянський р-н (Клапчук, 1995); 35 – м. Коломия; 36 – смт Заболотів, Снятинський р-н; **Львівська обл.:** 37 – м. Дрогобич (Орнітологічні спостереження..., 1993б); 38 – смт Медениця, Дрогобицький р-н (Орнітологічні спостереження..., 1993а); 39 – смт Краковець, Яворівський р-н (Орнітологічні спостереження..., 1991б, 1993б; Гузій, 1996); 40 – с. Чолгині, там само (Орнітологічні спостереження..., 1993а, 1993б; Шидловський та ін., 1998); 41 – с. Черляни, Городецький р-н (кол. ДПМ); 42 – с. Поріччя, там само (Орнітологічні спостереження ..., 1994); 43 – м. Самбір (Орніто-

логічні спостереження ..., 1993а, 1994); 44 – м. Новий Роздол, Миколаївський р-н (Орнітологічні спостереження..., 1991а, 1993а, 1994); 45 – с. Веринь, там само (Козловський та ін., 1995); 46 – с. Рудники, там само (Тарасова, 1952; Смогоржевський, 1959; Татаринів, 1969); **Закарпатська обл.:** 47 – м. Ужгород (Талпош, 1969в; Орнітологічні спостереження..., 1991б, 1993а, 1993б; Покритюк, 1993; Станкевич, 1997); 48 – с. Сторожниця, Ужгородський р-н (Орнітологічні спостереження ..., 1991б, 1993а; Покритюк, 1993); 49 – с. Велика Добронь, там само (Талпош, 1969в); 50 – с. Малі Геївці, там само (Талпош, 1969в); 51 – с. Червоне, там само (Талпош, 1969в); 52 – с. Яворове (Есень), там само (Луговой, Потіш, 1999); 53 – м. Виноградів (Покритюк, 1993); 54 – смт Вилок, Виноградівський р-н (Орнітологічні спостереження ..., 1993а; Покритюк, 1993); 55 – м. Хуст (Покритюк, 1993); 56 – с. Боронява, Хустський р-н (Орнітологічні спостереження..., 1993б; Покритюк, 1993); 57 – с. Іза, там само (Талпош, 1967, 1969в); 58 – с. Горбок – с. Дунковиця, Іршавський р-н (Орнітологічні спостереження..., 1993б; Покритюк, 1993); 59 – центральна садиба Карпатського біосферного заповідника (ЦС КБЗ), м. Рахів (Годованець, 1996, 1997; Zagorodniuk et al., 1996; Додаток..., 1997); 60 – м. Мукачеве (Талпош, 1969в); 61 – с. Пістрялове, Мукачівський р-н (Талпош, 1969в); 62 – с. Ліскове, там само (Талпош, 1969в).

Отже, на основі узагальнення відомостей з літературних джерел і неопублікованих матеріалів (результати опрацювання фондів зібрань музеїв, особисті повідомлення колег-орнітологів, дані авторів), у середині – другій половині ХХ ст. в регіоні Українських Карпат малий норець виявлений протягом репродуктивного періоду (на гніздуванні) – у 34 (54,8 %) пунктах, взимку – в 17 (27,4 %), лише в період міграцій – у 10 (16,1 %) і в одному випадку період спостережень залишився невідомим. Протягом гніздового періоду особини виду зафіксовані у Прут-Дністровському межиріччі – в 15 (44,1 %) пунктах, у Передкарпатті – в 11 (32,4 %), на Закарпатській рівнині – в 7 (20,6 %), а також у межах гірської частини (фізико-географічна область Вулканічних Карпат і міжгірних котловин) – в одному

Поширення малого норця в регіоні Українських Карпат у 1926–1998 рр. (див. кадастр у тексті): I – Прут-Дністровське межиріччя, II – Передкарпаття, III – гірські райони, IV – Закарпатська рівнина.

Distribution of the Little Grebe in region of the Ukrainian Carpathians in 1926–1998 (see cadastre in text): I – Prut-Dniester interfluve, II – Precarpathians, III – mountain areas, IV – Transcarpathian lowland.

пункті (с. Боронява). В останньому випадку (лише формально “в горах”) розмноження птахів стало можливим у зв’язку з тим, що місцеві умови для гніздування (ставки в долині р. Тиса, не вище 200 м н. р. м.) практично нічим не відрізняються від таких на сусідніх, виключно рівнинних, територіях Закарпаття.

Весняна міграція малого норця триває з другої половини березня до 20-х чисел квітня. В цей час перші птахи виявлені: 18.03.1992 р. – пара, ставок, с. Колінківці (Скильський и др., 1992б; Орнітологічні спостереження ..., 1993б; неопубл. матер.); 2.04.1965 р. – ?, с. Малі Геївці (Талпош, 1969в); 15.04.1989 р. – 65, м. Новий Роздол (Орнітологічні спостереження ..., 1991а); 18.04.1990 р. – пара, ставок, с. Рідківці (Ор-

нітологічні спостереження ..., 1991б; неопубл. матер.). Як бачимо, матеріалів стосовно весняного прильоту (прольоту) малого норця на місця гніздування є надто мало. У зв’язку з цим, поки що неможливо робити певні висновки про хід міграції виду стосовно відповідних фізико-географічних ділянок. Загалом для регіону Українських Карпат середня дата появи перших птахів – $6.04 \pm 7,1$ (CV = 72,6 %).

Характерними гніздовими місцями перебування малого норця є неглибокі водойми зі стоячою та слабопрогітною водою, густими заростями прибережно-водної рослинності, невеликими плесами. Ймовірно, окремі пари можуть оселятися і в заплавах річок, про що свідчить спостереження птахів 20.05.1965 р. в гирлі р. Черемош побли-

Строки осінніх зустрічей малого норця в регіоні Українських Карпат*

Timing of autumn observations of the Little Grebe in region of the Ukrainian Carpathians

Територія	Area	M ± m	Lim	CV, %
Прут-Дністровське межиріччя Prut-Dniester interfluve (n = 14)		1.10 ± 5,0	3.09 – 20.11	64,4
Передкарпаття Precarpathians (n = 10)		11.10 ± 9,5	3.09 – 26.11	76,5

*Розраховано за первинними даними, наведеними в літературних джерелах (Клитин, 1962; Смогоржевський, 1979; Ковальчук та ін., 1991; Третьяков та ін., 1991; Скільський і др., 1992б; Орнітологічні спостереження ..., 1993а, 1993б; Пекло, 1997), і неопублікованими матеріалами (кол. ДПМ; результати власних досліджень).

зу с. Брусниця (Скільський і др., 1992б; О.М. Клітін, особ. повід.) та ін.

Матеріалів про розмноження виду відомо небагато. 16.05.1950 р. на водоймі біля с. Рудники здобуто самку і самця під час парування (Тарасова, 1952; Татаринів, 1969). 27.06.1989 р. у гнізді знайдено яйцерозбавток, м. Новий Роздол (Орнітологічні спостереження ..., 1991а). На водоймі між с. Горбок – с. Дунковиця 5.05.1992 р. виявлено гнізда з кладками (з 1, 2 і 3 яєць) та 2 щойно збудованих, а на наступний день біля с. Боронява знайдено гніздо з кладкою із 7 яєць (Орнітологічні спостереження..., 1993б; Покритюк, 1993).

Виводки птахів спостерігали: в 1947 р. на ставку поблизу с. Ставчани (Кіцманського району) (Андреев, 1953; Татаринів, 1969); 5.09.1966 р. – з 3 і 4 молодих особин (очевидно, з другої кладки) на старицях р. Латориця, густо зарослих водяним різаком, Закарпатська рівнина (Талпош, 1969в); 9.08.1993 р. – 2 ад. і 2 юв., с. Поріччя (Орнітологічні спостереження..., 1994); 21.07.1994 р. – пара і 5 юв (5–6-денні), ад ніс їжу у дзьобі для пташенят, озеро, с. Драниця; 8.08.1996 р. – ад і 4 юв (приблизно 7-денні), відстійники, с. Чолгині; 17.07.1997 р. – самка і 5 юв (приблизно 20-денні), ставок, с.

Таблиця 1 Марківці; 29.07.1997 р. – пари з 3 (28–30-денні) і 5 (18–20-денні) пташенятами, ставок, с. Хом'яківка та пари з 2 (33–35-денні), 4, 5 (14–15-денні) і 6 (приблизно 20-денні) пташенятами, ставки, с. Марківці.

Для долини верхнього Дністра М.І. Черкашенко (1963) наводить наступні морфометричні показни-

ки: гнізд (см): діаметр – 26,4–30,0, висота (над водою – Авт.) – 4,0–7,6, діаметр лотка – 9,8–11,2, глибина лотка – 2,5–3,8; яєць (n = 31): max – 46 x 31, min – 44 x 30, у середньому – 45,1 x 30,3 мм. За даними цього ж автора, перші пташенята вилупилися 27.06.

Час появи першого яйця у гніздах малого норця, за наявними у нас матеріалами, припадає у Прут-Дністровському межиріччі на середину першої декади – 20-ті числа червня, в Передкарпатті на середину травня – початок липня, у межах Закарпатської рівнини перші яйця з'являються протягом першої декади травня.

У гніздовий період спостерігали 1, рідше – 2–3 пари на невеликій водоймі. Хоча іноді можуть одночасно перебувати 10 (07.1986 р., ставок, с. Ставчани (Кіцм.) (Скільський і др., 1992б; Б.М. Кузьмінський, особ. повід.), а також див. вище) і, напевне, більше дорослих особин, що свідчить про можливість існування колоніальних поселень. Сучасна чисельність малого норця (1990–2000 рр.) в регіоні досліджень, за нашими підрахунками, не перевищує 80–100 (90) гніздових пар, що становить приблизно 15 % від західноукраїнської популяції (Кучинская, 2001). Стосовно окремих фізико-географічних ділянок розподіл

кількості пар є наступним: Прут-Дністровське межиріччя – 25–30 (27), Передкарпаття – 45–55 (50), Закарпатська рівнина – 10–14 (12). У межах гірської частини Українських Карпат, очевидно, нерегулярно гніздяться не більше 1–2 пар.

Осіння міграція малого норця триває з перших чисел вересня до кінця листопада (до утворення льодового покриву на водоймах). Для Прут-Дністровського межиріччя та Передкарпаття середні дати відльоту (прольоту) припадають на початок – майже середину жовтня (табл. 1), різниця статистично не достовірна ($p > 0,05$). На Закарпатській рівнині, за даними В.С. Талпоша (1969в), мігруючих птахів спостерігали 5.09.1966 р. – 4 ос./км² на старицях р. Латориця біля с. Червоне та 28.09.1965 р. – 2 на зарослому очеретом ставку поблизу м. Мукачеве.

Характерними місцями перебування виду під час осіннього прольоту, окрім невеликих водойм зі стоячою водою, є також річки (особливо Прут і Дністер). Чисельність у зграйках іноді сягає більше 10 птахів. Так, 20.10.1991 р. неподалік від м. Новий Роздол виявляли до 15 особин (Орнітологічні спостереження..., 1993а), а 2, 8 і 15.10.1994 р. на ставку біля м. Городенка спостерігали 15, 17 і 14 малих норців відповідно (Підсумки..., 1994*; П.В. Бундзяк, особ. повід.).

З приходом холодної пори року частина птахів залишається зимувати на окремих незамерзаючих ділянках річок і в межах Бурштинського водосховища. Хронологія зустрічей особин виду в зимовий період наступна (також, див. нижче): 16.12.1952 р. – ?, р. Уж біля м. Ужгород (Талпош, 1969в); 4.02.1964 р. – 1, р. Ріка, с. Іза (Талпош, 1969в); 02.1964 р. – 1, р. Уж, м. Ужгород (щорічно з'являється тут взимку і тримається по кілька днів) (Талпош, 1969в); 12.1984 р. – 1, р. Тиса, ЦС КБЗ, м. Рахів (Zagorodniuk et al., 1996; Годованець, 1997; Додаток..., 1997; неопубл. матер.); 7 і 10.01.1990

р. – 5 і 3 + 3 відповідно, м. Ужгород (Орнітологічні спостереження ..., 1991б); 23.01.1990 р. – 2 + 12 + 5 + 2, р. Уж, м. Ужгород – с. Сторожниця (Орнітологічні спостереження..., 1991б; Покритюк, 1993); 26.01.1991 р. – 3 + 1 + 1 + 1, р. Тиса, смт Вилोक – м. Виноградів (Орнітологічні спостереження..., 1993а; Покритюк, 1993); 4.02.1991 р. – 3 + 1 + 1, р. Уж, м. Ужгород – с. Сторожниця (Орнітологічні спостереження..., 1993а; Покритюк, 1993); 6.02.1991 р. – 1, м. Ужгород (Орнітологічні спостереження..., 1993а); 22.01.1992 р. – 1, р. Тисмениця, м. Дрогобич (Орнітологічні спостереження..., 1993б); 13.02.1992 р. – 4, р. Уж, м. Ужгород – с. Сторожниця (Покритюк, 1993); 20.02.1992 р. – 3, р. Уж, м. Ужгород (Орнітологічні спостереження..., 1993б); 23.02.1992 р. – 1 + 3, р. Тиса, смт Вилोक – м. Виноградів (Орнітологічні спостереження ..., 1993б; Покритюк, 1993); 27.02.1992 р. – 11, р. Тиса, м. Хуст – м. Виноградів (Покритюк, 1993); 15.02.1994 р. – 1, р. Гнила Липа, с. Бовшів (Бучко и др., 1996); 5 і 28.01.1995 р. – 2, р. Гнила Липа, м. Галич (Бучко и др., 1996) та 5 + 16, р. Бистриця, смт Єзупіль (Бучко и др., 1996; Бучко, 1998); 10.12.1995 р. – 7, р. Сивка, с. Мошківці (Бучко и др., 1996; Бучко, 1998); 18.12.1995 р. – 13, р. Бистриця, смт Єзупіль (Бучко и др., 1996; Бучко, 1998); 22.12.1995 р. – 8 + 2 + 2, р. Прут, с. Остриця; 3.01.1997 р. – 5, р. Гнила Липа, м. Галич; 31.01.1998 р. – 9, р. Прут, м. Коломия – смт Заболотів. Окрім того, за даними О.І. Станкевич (1997), вид виявлений взимку 1995/1996 рр. у межах м. Ужгород.

На р. Прут у м. Чернівці малі норці зимують з 1990 р. (Орнітологічні спостереження..., 1991б; Скильський и др., 1992а). Перші птахи з'являються в середині грудня* (14.12.1996 р. – 1), а можливо, й раніше, і зникають у 20-х числах березня (21.03.1992 р. – 6 (Скильський и др., 1992б)). Протягом зимових періодів тут спостеріга-

* У публікації помилково вказано 25 особин.

* Дата 3.12.1991 р. (Орнітологічні спостереження..., 1993а) є помилковою.

Ділянка р. Прут у межах східної окраїни Чернівців – місце постійної зимівлі малого норця наприкінці ХХ ст. Фото В.В. Бучка.
The Prut river within the east outskirts of Chernivtsi city – a place of permanent wintering of the Little Grebe.

ли в 1989/1990 рр. – 3 особини, 1990/1991 – 4, 1991/1992 – 10, 1993/1994 – 5, 1994/1995 – 22, 1995/1996 – 6 і в 1996/1997 – 1 (узагальнено за: Орнітологічні спостереження..., 1991б, 1993а, 1993б; Скільський і др., 1992а, 1992б; Годованець та ін., 1994; Бучко и др., 1996). Тримаються птахи переважно трохи нижче “магальянського” моста (східна окраїна міста), в місці, де “впадають” у річку гарячі стічні води (фото), внаслідок чого крига не утворюється навіть у найлютіші морози (Бучко и др., 1996).

Про зимівлю малого норця в межах Бурштинського водосховища вперше згадує Д.В. Владишевський (1975), який проводив дослідження в 1950–1972 рр. у тому числі і на території, що нас цікавить. Постійно зимує тут з першої половини 1990-х рр. Перші птахи з’являються в середині вересня (16.09.1997 р. – 1) і зникають до кінця першої декади квітня (10.04.1996 р. – 1). Протягом зимових періодів на Бурштинському водосховищі спостерігали в 1984/1985 рр. – 2 особини, 1993/1994 – 1, 1994/1995 – 4, 1995/1996 – 3 і в 1996/1997 – 6 (узагальнено за: Кийко, 1990, 1996; Матеріали..., 1991;

Орнітологічні спостереження..., 1994; Buchko, 1994; Бучко и др., 1996; неопубл. матері.).

Отже, підсумовуючи наведені вище матеріали, можна встановити приблизну зимову чисельність малого норця: Прут-Дністровське межиріччя – 1–30 (20) особин, Передкарпаття – 1–30 (10), Закарпатська рівнина – 10–40 (25), а в межах гірської частини – не більше 5. Загалом,

у регіоні Українських Карпат протягом останнього десятиліття щорічно зимувало приблизно 30–100 (60) птахів.

Трофічні зв’язки малого норця вивчені ще явно недостатньо. За даними досліджень О.М. Клітіна (особ. повід.) в 1960–1970-х рр., у Прут-Дністровському межиріччі основу раціону виду складають комахи, рідше зустрічається насіння водяних рослин (табл. 2). У середині травня 1950 р. у шлунку здобутого біля с. Рудники птаха виявлені: молоски – 7 екз., жуки з родини Листогризів (райдужниця) – 5, личинки плавунців – 2, а з клопів – 6 плавтів і 2 гладіші (Смогоржевський, 1959). У шлунку малого норця з долини верхнього Дністра знайдені залишки круглих черв’яків (Черкащенко, 1963).

Ворогами виду можуть бути окремі ссавці. Скажімо, в межах Українських Карпат на малого норця полює лісовий тхір (Турянин, 1971, 1975; Турянин, 1974). Нерідко птахи бувають заражені екто- та ендопаразитами. Так, у долині верхнього Дністра на особинах виду виявлені пухойди *Carduiceps fulvofascictus* (Харамбура,

1969) і *Pseudomenopon pilosum* (Харамбура, 1978), з ендопаразитів – гельмінти *Strigea falconis* і *Tatria biremis* (Сергиенко, 1968; Сергієнко, 1972).

Малий норець є об'єктом спортивного полювання, зокрема, і в долині верхнього Дністра (Черкащенко, 1963). Наприклад, за нашими даними, тут відстріляно по 1 птаху 22.08.1993 р. на ставку біля смт Більшівці та 29.09.1996 р. на відстійниках поблизу с. Бовшів. У межах Буковини здобувається неохоче (Клитин, 1965). На водоймах Закарпаття малий норець часто стає здобиччю рибалок (Грабар, 1931, 1997; Hrabár, 1932). Так, восени 1963 р. молода особина попала в сітку, якою ловили рибу на водосховищі Мочила біля с. Пістрялове (Талпош, 1969в).

За даними М.І. Черкащенка (1963), чимало гнізд малого норця гине під час косіння прибережно-водної рослинності на ставкових комплексах долини верхньої течії Дністра. А в межах Закарпатської рівнини, як пише В.С. Талпош (1969а, 1969б), суцільне осушення боліт і заболочених ділянок протягом останніх десятиліть (автор проводив дослідження в 1960–1968 рр.) призвело до різкого скорочення чисельності виду.

ЛІТЕРАТУРА

- Андреев И.Ф. (1953): Материали к изучению фауны птиц и млекопитающих Прикарпатья. - Уч. зап. Кишинев. гос. ун-та. Кишинев: Гос. Изд-во Молдавии. 8: 271-309.
- Бучко В.В. (1994): Характеристика кількісного і якісного складу гідрофільних видів птахів долини середнього Дністра у зимовий період та під час весняної міграції. - Беркут. 3 (2): 77-78.
- Бучко В.В. (1998): Птахи Галицького регіонального ландшафтного парку та його околиць. Повідомлення 1. Gaviiiformes, Podicipediformes, Procellariiformes, Pelecaniformes, Ciconiiformes, Anseriformes. - Запов. справа в Україні. 4 (2): 32-41.
- Бучко В., Скільський І., Годованець Б. (1996): О зимовках малой поганки в пределах Черновицкой и Ивано-Франковской областей Украины. - Rezumatul lucrărilor Simpozionului jubiliar "Rezervația naturală "Codrii" – 25 de ani. Realizări, probleme, perspective" (19-20 septembrie, comuna Lozova). 72-74.

Таблиця 2

Живлення малого норця у Прут-Дністровському межиріччі
Feeding of the Little Grebe in the Prut-Dniester interfluvium

Компонент Component	Вересень (3 шлунки) September (3 stomachs)
Рослинна їжа Vegetable food	
Potamogetonaceae	
<i>Potamogeton</i> sp. (плоди/fruits)	25/1*
Lemnaceae	
<i>Lemna minor</i> (плоди/fruits)	+/1
Тваринна їжа Animal food	
INSECTA	
Coleoptera	
<i>Dytiscus marginalis</i>	5/1
<i>Cybister</i> sp.	1/1
<i>Colymbetes paykulli</i>	2/1
<i>Donacia aquatica</i>	1/1
<i>Otiorrhynchus</i> sp.	1/1
<i>Sitona</i> sp.	7/1

* Число екземплярів/кількість шлунків.

* Number of specimens/number of stomachs.

Примітка. Ймовірно, рослинна їжа потрапила у шлунки птахів випадково, разом з упійманими комахами.

Note. It is probable, that vegetable food has got in stomachs of birds casually, together with the caught insects.

- Бучко В.В., Хлібкевич В.В. (1996): До вивчення орнітофауни м. Галич та прилеглих територій. - Урбанізоване навколишнє середовище: охорона природи та здоров'я людини. Київ. 138-142.

Владышевский Д.В. (1975): Птицы в антропогенном ландшафте. Новосибирск: Наука. 1-200.

Годованець Б.Й. (1996): Сучасний стан фауни птахів Карпатського біосферного заповідника. - Запов. справа в Україні. 2: 36-41.

Годованець Б. (1997): Клас Птахи – Aves. - Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. Київ. 266-270.

Годованець Б.Й., Скільський І.В., Бундзяк П.В. та ін. (1994): Про зимівлю водоплаваючих та біляводних видів птахів у м. Чернівцях. - Урбанізація як фактор змін біогеоценотичного покриву. Мат-ли

- конф. (Львів-Яремча, 21–23 вересня 1994 р.). Львів: Академічний Експрес. 77-78.
- Грабар А. (1931): Птаство Подкарпатской Руси (Avifauna Carpathorossica). - Подкарпатска Русь. 7: 153-162, 8: 181-188, 9-10: 198-212.
- Грабар А. (1997): Птицы Подкарпатской Руси (Avifauna Carpathorossica) (в обработке А.Е. Лугового с переводом с чешского и русинского языков). - Беркут. 6 (1-2): 91-102.
- Гузій А.І. (1996): Орнітофауна Українського Розточчя. - Запов. справа в Україні. 2: 30-35.
- Додаток 7. Контрольний список фауни КБЗ. - Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. Київ, 1997. 650-711.
- Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітофауністичні спостереження за 1977-1988 р.р. Луцьк, 1989. 1: 1-104.
- Кийко А.О. (1990): Зимова орнітофауна Бурштинського водосховища та її охорона. - Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Мат-ли допов. п'ятої наради орнітологів та аматорів орнітол. руху Західної України. Луцьк. 102-105.
- Кийко А.О. (1996): Бурштинське водосховище, як місце постійної зимівлі водоплавних птахів. - Мат-ли конф. (7–9 квітня 1995 р., м. Ніжин). Київ. 145-148.
- Клапчук В.М. (1995): Природні умови і ресурси Дельтінщини та їх охорона. Яремча. 1-60.
- Клитин А.Н. (1962): Птицы Советской Буковины. - Дис. ... канд. биол. наук. Черновцы. 1-2: 1-513.
- Клитин А.Н. (1965): Состояние запасов промысловых водоплавающих птиц на Буковине и пути их увеличения. - География ресурсов водоплавающих птиц в СССР, состояние запасов, пути их воспроизводства и правильного использования. Тез. докл. совещ. (7–9 апреля 1965 г.). Москва. 1: 113.
- Ковальчук Г.І., Голубева Г.А., Скільський І.В. (1991): Каталог орнітологічної колекції Чернівецького краєзнавчого музею. Чернівці. 1-46.
- Козловський Р.С., Пограничний В.О., Горбань І.М. (1995): Орнітофауна ландшафтного заказника "Стариці Дністра". - Проблеми вивчення та охорони птахів. Мат-ли VI наради орніт. Західної України (м. Дрогобич, 1–3 лютого 1995 р.). Львів-Чернівці. 76-79.
- Кучинская И.В. (2001): Распространение и биология поганок в естественных и антропогенных ландшафтах Западной Украины. - Актуальные проблемы изучения и охраны птиц Восточной Европы и Северной Азии. Мат-лы Междун. конф. (XI Орнітол. конф., Республика Татарстан, 29 января – 3 февраля 2001 г.). Казань: Матбугат йорты. 354-355.
- Луговой О.С., Потіш Л.А. (1999): Гідрофільні птахи озер та стариць чопської частини Панонської низовини та їх роль в збереженні фауністичного біорізноманіття Закарпатської області. - Наук. вісник Ужгород. держ. ун-ту (сер. біологія). Ужгород. 6: 102-107.
- Матеріали орнітофауністичних спостережень, затверджених Українською регіональною орнітофауністичною комісією (ОФК) в 1982–1986 рр. - Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1989–1990 рр. Луцьк, 1991. 2: 12-50.
- Орнітологічні спостереження на території західних областей України за 1989 рік. - Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1989–1990 рр. Луцьк, 1991а. 2: 51-91.
- Орнітологічні спостереження на території західних областей України за 1990 рік. - Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1989–1990 рр. Луцьк, 1991б. 2: 92-128.
- Орнітологічні спостереження на території західних областей України за 1991 рік. - Волове око Troglodytes. Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1991–1992 рр. Луцьк, 1993а. 3: 14-30.
- Орнітологічні спостереження на території західних областей України за 1992 рік. - Волове око Troglodytes. Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1991–1992 рр. Луцьк, 1993б. 3: 31-49.
- Орнітологічні спостереження на території західних областей України за 1993 рік. - Troglodytes. Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1993 р. Львів, 1994. 4: 10-28.
- Пекло А.М. (1997): Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Птицы. Киев: Зоомузей ННПМ НАН Украины. 1: 1-156.
- Підсумки Європейського обліку птахів 1–2 жовтня 1994 р. Київ, 1994. 1-28.
- Плохинский Н.А. (1978): Математические методы в биологии. Москва: МГУ. 1-267.
- Покритюк Л. (1993): До статусу норця малого (*Podiceps ruficollis* Pall.) на Закарпатті. - Волове око Troglodytes. Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1991–1992 рр. Луцьк. 3: 58.
- Приходько М.М., Басай В.Д., Біленький В.В. та ін. (1996): Івано-Франківська область. Екологія і оптимізація природокористування. Івано-Франківськ. 1-140.
- Приходько М., Дмитраш Н., Сав'юк В., Фрейк Б., Дубина М. (1997): Галицький регіональний ландшафтний парк. Івано-Франківськ. 1-36.
- Сергиенко М.І. (1968): Фауна плоских и круглых червей водоплавающих, болотных птиц бассейна верхнего Днестра. - Автореф. дис. ... канд. биол. наук. Львов. 1-24.
- Сергиенко М.І. (1972): Паразитичні черви норців (*Solymbi*) басейну верхнього Дністра. - Паразити, паразитози та шляхи їх ліквідації. Київ: Наук. думка. 1: 131-135.
- Скільський І.В., Годованець Б.И., Васин А.М. (1992а): О зимовке малой поганки (*Podiceps ruficollis*

- (Pall.) в Черновицкій обл. - Вестник зоологии. 2: 85.
- Скільський І.В., Годованець Б.І., Клитин А.Н. и др. (1992б): Каталог орнитологических наблюдений с территории Черновицкой области. Сообщение 1. Минск. 1-12. (Деп. в ОНП НПЦ "Верас" и ИЗ АН Беларуси. № 160).
- Скільський І.В. (1999): Урбанізація як фактор зміни регіональної орнітофауни (на прикладі м. Чернівці та Пруг-Дністровського межиріччя і Покутсько-Буковинського Передкарпаття). - Беркут. 8 (1): 1-8.
- Скільський І.В., Бучко В.В., Годованець Б.І. (1998): Фауна та населення птахів водойм м. Чернівці. Гніздовий і зимовий аспект. - Значення та перспективи стаціонарних досліджень для збереження біорізноманітності. Маг-ли конф., присв. 40-річчю функціонування високого біологічного станіону на г. Пожижевська (Львів, 23 грудня 1997 року). Львів. 146-149.
- Смогоржевський Л.О. (1959): Рибоїдні птахи України (поширення, живлення та господарське значення). Київ: Вид-во Київського ун-ту. 1-123.
- Смогоржевський Л.О. (1979): Гагари, норці, трубокони, веслоногі, голінагі, фламінго. Київ: Наук. думка. 1-188. (Фауна України. 5 (1)).
- Станкевич О.І. (1997): Особливості орнітофауни м. Ужгорода в зимовий період. - Наук. вісник Ужгор. ун-ту (серія біологія). Ужгород. 4: 162-164.
- Страутман Ф.І. (1963): Птицы западных областей УССР. Львов: Изд-во Львовск. ун-та. 1: 1-200.
- Таллош В.С. (1967): Орнітофауна Закарпатської низменності в зимний період. - Вестн. зоологии. 3: 60-65.
- Таллош В.С. (1969а): Изменения в орнітофауне Закарпатской низменности в XX столетии. - Орнитология в СССР. Маг-лы (тезиси) Пятої Всес. орнитол. конф. Ашхабад. 2: 637-640.
- Таллош В.С. (1969б): Птицы Закарпатской низменности. - Автореф. дис. ... канд. биол. наук. Киев. 1-22.
- Таллош В.С. (1969в): Птицы Закарпатской низменности. - Дис. ... канд. биол. наук. Кременец. 1-436.
- Тарасова М.К. (1952): Мисливсько-промислові водоплавні птахи верхів'я басейну Дністра. - Наук. зап. Природозн. музею Ін-ту агробіол. АН УРСР. Київ: АН УРСР. 2: 45-63.
- Татаринов К.А. (1969): Фауна неогеновых и антропогенных позвоночных Подолии и Прикарпатья, ее история и современное состояние. - Дис. ... докт. биол. наук. Львов. 1-2: 1-514, 3: 1-438.
- Третяков Л.Д., Андрющенко Т.Г., Гаврилюк Н.М., Скільський І.В. (1991): Птахи Буковини в колекції зоологічного музею Чернівецького держуніверситету (каталог). Чернівці: ЧДУ. 1-71.
- Туриянин И.И. (1971): Млекопитающие Советских Карпат, их хозяйственное и зоопаразитологическое значение. - Дис. ... докт. биол. наук. Ужгород. 1-581.
- Туриянин И.И. (1975): Хутрово-промислові звірі та мисливські птахи Карпат. Ужгород: Карпати. 1-176.
- Харамбура Я.И. (1969): Перьевые клещи и пухоеды поганок долины верхнего течения Днестра. - Проблемы паразитологии. Труды VI научной конф. паразитол. УССР. Киев: Наук. думка. 1: 258-260.
- Харамбура Я.И. (1978): Колекція пухоїдів (Mallophaga) у фондах музею. - Каталог музейних фондів. Київ: Наук. думка. 193-209.
- Черкащенко М.І. (1963): Екологічна характеристика гніздових водоплавних, лучних та болотних птахів долини верхнього Дністра. - Сучасна та минула фауна західних областей України. Київ: АН УРСР. 47-63.
- Шидловський І.В., Чорненка О.Б., Сребродольська Є.Б. та ін. (1998): Сучасний стан орнітофауни Чолгинського заказника та прилеглих територій. - Запов. справа в Україні. 4 (1): 65-70.
- Buchko V. (1994): Anatidae wintering in the Middle Dniester valley (Ukraine). - Anatidae 2000 (Posters, Abstracts). 8.
- Hrabár A. (1932): Ptactvo na Podkarpatské Rusi. - Sborník Zemské muzejní společnosti v Užhorode. Užhorod. 59-86.
- Zagorodniuk I., Godovanets B., Pokynchereda V., Kyseľuk A. (1996): Taxonomic diversity of birds and mammals in the Carpathian Biosphere Reserve: a comparison of previous and new data. - Methods of monitoring of the nature in the Carpathian National Parks and Protected Areas. International Conference of the Association of Carpathian National Parks and Protected Areas (Rachiv, Ukraine, 18-21 October 1995). 119-130.

*І.В. Скільський,
а/с 532, м. Чернівці, 58001,
Україна (Ukraine).*

International Symposium on Ecology and Conservation of Steppe-Land Birds will be held in Lleida (Catalonia, Spain) on 3-7 December 2004. The main objectives of this Symposium are checking, updating and the analysing the biology and ecology of steppe-land birds in the Western Palearctic. As well as to discuss about management and conservation aspects of these species and their habitats. For more information see:
www.ctfs.es/symposium
steppe.symposium@ctfc.es